

До разової спеціалізованої ради PhD 9856
Тернопільського національного педагогічного
університету імені Володимира Гнатюка
(46027, м. Тернопіль, вул. Максима Кривоноса, 2)

РЕЦЕНЗІЯ

кандидата психологічних наук, доцента Мешка Олександра Івановича

на дисертацію **Вінничук Мирослави Вікторівни**

на тему **«Формування особистісної готовності майбутніх педагогів**

до діалогізації освітнього процесу»,

що подана на здобуття ступеня доктора філософії (галузь знань 05 Соціальні та поведінкові науки, спеціальність 053 Психологія)

1. Актуальність теми дослідження та її зв'язок із науковими програмами.

Актуальність теми дослідження зумовлена суспільною потребою переорієнтації української освіти на засади гуманізації та гуманітаризації. У теперішніх умовах, особливо у контексті війни, саме освіта постає одним із провідних механізмів формування нової ментальності і тому потребує глибинного переосмислення як за змістом, так і за формами організації. Гуманізація та гуманітаризація освітнього простору загалом вимагає таких сучасних рішень, які б сприяли очищенню суспільної свідомості від авторитарного спадку минулого та переорієнтації виховних зусиль на розвиток свідомого, активного і гуманістично орієнтованого громадянина.

Визначальну роль у цьому процесі відіграє освітній діалог як гуманітарна освітня технологія, що перетворює освіту із засобу передачі знань у простір внутрішнього зростання особистості, де знання наповнюються сенсом через живу міжособистісну взаємодію, рефлексію та емпатійне включення. Освітній діалог передбачає повноцінну міжособистісну взаємодію, забезпечує повагу до суб'єктності кожного учасника освітнього процесу, сприяє ціннісному, емоційному і смислового наповненню знань, становленню зрілої особистості, здатної до критичного мислення, етичної взаємодії та саморозвитку.

Все це зумовлює потребу у вивченні і формуванні готовності майбутніх педагогів до діалогізації освітнього процесу як основи їхньої професійної майстерності. Водночас, дослідницькі пошуки Вінничук Мирослави Вікторівни засвідчили, що на тлі низки наявних наукових напрацювань у полі окресленої загальної проблеми питання цілісного підходу до підготовки майбутніх педагогів до реалізації освітнього діалогу ще не знайшло свого висвітлення. Дотепер увага вчених була зосереджена переважно на розвитку окремих складових або концептуальних аспектах такої підготовки, проте відсутнє чітке наукове обґрунтування готовності як цілісного особистісного утворення, що визначає здатність до фасилітативної взаємодії в освітньому середовищі.

З огляду на це, запропоноване Вінничук Мирославою Вікторівною дисертаційне дослідження на тему «Формування особистісної готовності майбутніх педагогів до діалогізації освітнього процесу» є беззаперечно затребуваним і надзвичайно актуальним для сучасної психологічної науки та освітньої практики.

Дисертаційне дослідження виконано згідно з тематичним планом науково-дослідних робіт кафедри психології розвитку та консультування Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка за напрямом «Психолого-педагогічні засади становлення освітнього діалогу як інноваційної психодидактичної технології» (номер державної реєстрації 0118U003130). Дослідження проводилося в межах наукової школи професора Г. К. Радчук «Становлення особистості в контексті вищої професійної освіти».

2. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Аналіз змісту дисертації та публікацій Вінничук Мирослави Вікторівни свідчить про наукову обґрунтованість і достовірність результатів проведеного дослідження. Це забезпечується:

1) глибоким аналізом психолого-педагогічних джерел з проблеми діалогізації освітнього процесу та вимог до формування особистісних якостей майбутніх педагогів у цьому контексті.

До вагомих результатів дисертації належить ґрунтовний аналіз великого масиву літературних джерел (212 найменувань, із них 43 – іноземними мовами), що свідчить про широку обізнаність здобувачки з результатами наукових досліджень не лише вітчизняних, а й зарубіжних учених з означеної проблеми;

2) теоретичним і методологічним обґрунтуванням вихідних положень дисертаційного дослідження, використанням комплексу методів дослідження, адекватних його меті та завданням.

Дисертантка доводить необхідність формування особистісної готовності майбутніх педагогів до діалогізації освітнього процесу на основі суб'єктно-вчинкового, діалогічного та екзистенційно-феноменологічного підходів з урахуванням принципів суб'єктності, активності, цілісності, контекстуальності та рефлексивності.

Одержанню достовірних і обґрунтованих результатів сприяло застосування комплексу методів наукового дослідження: теоретичні методи (аналіз, порівняння, узагальнення, систематизація наукових положень та фактів з метою розкриття змісту основних понять з проблеми дослідження); емпіричні методи (констатувальний та формувальний експерименти, спостереження, бесіда, психодіагностичні методики); методи статистичної обробки даних (описова статистика, критерій Шапіро-Уїлка, коефіцієнт кореляції r-Пірсона, факторний аналіз за методом головних компонент, кластерний аналіз методом k-середніх; інтерпретаційні методи (структурний та порівняльний);

3) повнотою викладу основних результатів дисертації у публікаціях здобувачки.

Результати та основні результати дослідження Вінничук Мирослави Вікторівни достатньо повно висвітлено у 10 публікаціях (7 з яких – одноосібні): 3 статті у наукових фахових виданнях України категорії Б, 1 – у колективній монографії; інші 6 публікацій – тези у збірниках матеріалів науково-практичних конференцій. Рівень апробації основних положень дисертації є достатнім і підтверджується участю здобувачки у 3 міжнародних та 3 всеукраїнських науково-практичних конференцій.

Дисертація містить нові, раніше не захищені наукові положення, а обґрунтовані результати у своїй сукупності загалом розв'язують актуальну проблему формування особистісної готовності майбутніх педагогів до діалогізації освітнього процесу.

3. Наукова новизна і достовірність наукових положень дисертації.

У дисертації Вінничук М.В. цілісно та системно досліджено проблему формування особистісної готовності майбутніх педагогів до діалогізації освітнього процесу. Здійснений аналіз дисертації дає змогу констатувати, що авторкою дослідження отримано вагомі наукові результати, які відображають його наукову новизну. Так, вперше визначено поняття особистісної готовності майбутніх педагогів до діалогізації освітнього процесу; на підставі визначених критеріїв виокремлено компоненти досліджуваної готовності; виявлено рівні та емпірично обґрунтовано психологічні чинники її розвитку; розроблено структурну модель формування особистісної готовності до діалогізації освітнього процесу; створено та апробовано розвивальну програму розвитку ключових особистісних якостей, необхідних для діалогічної взаємодії в освітньому середовищі. Поглиблено та розширено уявлення про формування особистісної готовності до педагогічної діяльності; можливості використання соціально-психологічного тренінгу для особистісного та професійного становлення майбутніх педагогів. Подальшого розвитку набуло наукове уявлення про освітній діалог як гуманітарну психолого-педагогічну технологію, що виступає механізмом становлення особистості в освітньому середовищі.

4. Значення одержаних результатів для науки і практичного використання.

Результати дисертаційного дослідження Вінничук Мирослави Вікторівни є важливими для психологічної науки й освітньої практики, зокрема, запропоновано комплекс психодіагностичних методик дослідження особистісної готовності майбутніх педагогів до діалогізації освітнього процесу та апробована розвивальна програма «Діалог починається з мене: шлях до педагогічної майстерності», які можуть використовуватися під час підготовки майбутніх фахівців на етапі професійної підготовки.

Перевагою представленої дисертаційної роботи, безсумнівно, є її практична спрямованість. Одержані результати дослідження мають важливе практичне значення, вони можуть бути використані у процесі фахової підготовки майбутніх педагогів та під час викладання курсів педагогіки та психології, організації психологічного супроводу здобувачів вищої освіти. Цінним із позицій практичної значущості вважаємо те, що дисертанткою розроблено й апробовано програму соціально-психологічного тренінгу, яка може слугувати складовою методичного забезпечення діяльності психологічної служби ЗВО та бути адаптованою для роботи з іншими категоріями здобувачів вищої освіти, які потребують розвитку особистісної готовності до суб'єкт-суб'єктної взаємодії.

Окрім цього, практичне значення дослідження та ступінь його обґрунтованості засвідчує впровадження результатів дисертації в освітній процес Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка (довідка № 293/26.04-33 від 12.03.2025 р.), Національного університету біоресурсів і природокористування України (протокол № 7 засідання кафедри психології від 30.01.2025 р.), Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди (довідка № 01/10-226 від 18.02.2025 р.), Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича (довідка № 25/19-368-25 від 13.03.2025 р.).

5. Оцінка змісту й оформлення дисертації.

Ознайомлення зі змістом дисертації, її окремих розділів дає підстави стверджувати про високий рівень наукової компетентності дослідника. Дисертація Вінничук Мирослави Вікторівни відзначається чіткою логікою, продуманою структурою, послідовністю та узгодженістю викладу матеріалу, доказовістю положень, що надає дослідженню цілісності, повноти та завершеності і відображає наукову позицію його авторки. Ступінь обґрунтованості наукових положень і висновків, сформульованих у дисертації, значною мірою забезпечуються її структурою. Дисертація складається з анотацій українською та англійською мовами, вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків.

Дисертантка у вступі чітко формулює проблему дослідження, визначає його об'єкт, предмет, мету і завдання. Розділи дисертації представляють поетапний аналіз проблеми формування особистісної готовності майбутніх педагогів до діалогізації освітнього процесу. Послідовність викладу матеріалу дає можливість прослідкувати розв'язання авторкою визначених завдань дослідження.

Ознайомлення зі змістом першого розділу «Теоретико-методологічні засади дослідження особистісної готовності до впровадження освітнього діалогу» свідчить про ґрунтовне вивчення дисертанткою наукових і методологічних основ досліджуваної проблеми. Заслуговує на увагу глибокий аналіз базових понять дослідження («діалог», «освітній діалог», «готовність до діалогізації», «особистісна готовність майбутнього педагога до діалогізації освітнього процесу»). Здійснено теоретичне обґрунтування проблеми освітнього діалогу як форми активного навчання в гуманітарній парадигмі, розкрито наукові підходи та позиції вітчизняних і зарубіжних дослідників щодо цієї проблеми. Розкрито основні напрями дослідження поняття «особистісна готовність майбутнього педагога до діалогізації освітнього процесу» у психолого-педагогічному дискурсі, окреслено його сутнісні характеристики та взаємозв'язок із професійною діяльністю, що дало можливість дисертантці визначити власні орієнтири дослідження цього поняття і сформулювати його авторське визначення як складне динамічне утворення особистості майбутнього педагога, що визначає його спрямованість на створення сприятливого освітнього середовища задля актуалізації осмисленого учіння кожного учня на основі розвитку суб'єкт-суб'єктного педагогічного спілкування.

Цінними у роботі є обґрунтовані критерії та компоненти особистісної готовності майбутніх педагогів до діалогізації освітнього процесу, які дали можливість операціоналізувати досліджуваний феномен, розробити методичні засади його емпіричного вивчення та розвитку.

У другому розділі «Емпіричне дослідження особливостей особистісної готовності студентів-педагогів до діалогізації освітнього процесу» представлено методичні засади емпіричного дослідження, описано логіку його проведення та

формування експериментальної вибірки, розкрито інструментарій, узагальнено кількісні та якісні результати за окремими методиками. На основі кореляційного та факторного аналізу встановлено емпіричну структуру досліджуваної готовності, а також за допомогою кластерного аналізу виокремлено її рівні.

До заслуг дисертантки належить коректно підібраний психодіагностичний інструментарій. Заслуговує на схвалення грамотне застосування комплексу методів математично-статистичної обробки емпіричних даних.

Результати констатувального етапу дослідження підтвердили структурованість і складність феномену особистісної готовності до діалогізації освітнього процесу, а виокремлені фактори та рівні дали змогу дослідниці окреслити напрямки подальшого психолого-педагогічного впливу в межах формувального етапу дослідження.

У третьому розділі «Психолого-педагогічне забезпечення формування особистісної готовності майбутніх педагогів до діалогізації освітнього процесу» Вінничук Мирослава Вікторівна представила структурну модель формування особистісної готовності майбутніх педагогів до діалогізації освітнього процесу; зробила опис програми соціально-психологічного тренінгу формування особистісної готовності; проаналізувала результати формувального впливу та довела ефективність впровадження розробленої програми.

Науковий інтерес представляє розроблена й експериментально перевірена структурна модель формування особистісної готовності майбутніх педагогів до діалогізації освітнього процесу, яка містить взаємозумовлені блоки (концептуальний, формувальний, результативний) та відображає усі аспекти та послідовність формувального експерименту. Результати апробації розробленої дисертанткою розвивальної програми свідчать про позитивну динаміку рівнів розвитку досліджуваної готовності, а також позитивні статистично значущі зміни їх показників, що є підтвердженням ефективності запропонованої програми.

Заслуговують на позитивну оцінку виявлений потенціал та переваги використання тренінгових технологій у формуванні особистісної готовності до діалогізації освітнього процесу у процесі фахової підготовки майбутніх

педагогів, а також розроблена та апробована дисертанткою авторська тренінгова програма.

Глибокий аналіз результатів дослідження дав можливість Вінничук Мирославі Вікторівні сформулювати достатньо обґрунтовані висновки до розділів та загальні висновки, які відображають розв'язання поставлених завдань та досягнення мети дослідження. Варто зазначити, що висновки дисертації відповідають визначеним завданням дослідження, достатньо відображають основні наукові здобутки його авторки.

Заслужують на схвалення додатки, таблиці та рисунки, подані у дисертаційній роботі, які виразно та наочно відображають отримані емпіричні дані та сприяють повноті сприймання результатів дослідження. Суттєво посилюють практичну значущість дисертації додатки, в яких представлено діагностичний інструментарій для вивчення стану особистісної готовності до діалогізації освітнього процесу, розроблена тренінгова програма «Діалог починається з мене: шлях до педагогічної майстерності».

Анотація дисертації корелює з її змістом і повністю відображає основні положення, представлені в дослідженні. Вона не містить тверджень чи ідей, які не наведені в основному тексті дисертаційного дослідження.

Аналіз змісту дисертації Вінничук Мирослави Вікторівни свідчить про високий рівень компетентності щодо проблеми особистісної готовності до діалогізації освітнього процесу, відповідальне ставлення до виконання завдань дослідження і представлення його результатів.

6. Відповідність дисертації встановленим вимогам та дані про відсутність порушень академічної доброчесності.

Дисертація відповідає вимогам до досліджень у межах спеціальності 053 Психологія галузі знань 05 Соціальні та поведінкові науки. Дисертацію оформлено відповідно до нормативних вимог Міністерства освіти і науки України до такого виду наукових досліджень (наказ Міністерства освіти і науки України «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» від 12.01.2017 р., № 40).

Аналіз дисертації Вінничук Мирослави Вікторівни та наукових публікацій, в яких висвітлені результати дослідження, і результатів автоматизованої перевірки роботи на відсутність плагіату свідчать про самостійність виконання дослідження і дотримання принципів академічної доброчесності. У процесі рецензування дисертації не виявлено порушень академічної доброчесності (академічного плагіату, самоплагіату, фальсифікацій, фабрикацій).

7. Дискусійні положення та зауваження щодо змісту дисертації.

Загалом позитивно оцінюючи наукове і практичне значення отриманих результатів Вінничук Мирослави Вікторівни, відзначимо окремі дискусійні положення та висловимо зауваження й побажання до змісту роботи:

1. В анотації до роботи (с. 3), а також у підрозділі 1.3 (с. 46) при обґрунтуванні мотиваційно-ціннісного компонента особистісної готовності до діалогізації освітнього процесу є неточне твердження авторки, що акцентує зв'язок означеного компонента передусім з підготовчим етапом формування готовності до майбутньої професійної діяльності. Водночас у дисертації розкрито і скрізь по тексту стверджується, що досліджувана готовність – це не статична характеристика особистості, вона формується поступово, упродовж усього процесу професійного становлення майбутнього педагога.

2. У характеристиці професійної спрямованості як критерію виокремлення мотиваційно-ціннісного компонента особистісної готовності до діалогізації освітнього процесу (підрозділ 1.3, с. 47-48) варто було більше уваги приділити розкриттю значення професійних цінностей та ціннісних орієнтацій для забезпечення глибокої вмотивованості та зацікавленості майбутніх педагогів щодо підвищення власної спроможності до здійснення продуктивного освітнього діалогу на основі практичного втілення ідей гуманістичного підходу в освіті.

3. У дисертації є неточність щодо визначення вибірки учасників для емпіричного дослідження. Зокрема, у підрозділі 2.1 (с. 60) вказано, що за допомогою авторської анкети було визначено зацікавлених в участі студентів з Хмельницького національного університету та Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Натомість на с. 68 цього

ж підрозділу зазначено, що для емпіричного дослідження проведено опитування серед студентів Львівського національного університету імені Івана Франка та Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка.

4. У дисертації на високому науковому рівні виявлено та обґрунтовано три рівні особистісної готовності майбутніх педагогів до діалогізації освітнього процесу: високий, середній і низький. На с. 123 (висновки до розділу 2) представлено їх якісну характеристику. Однак, опис цих рівнів ніяк не фіксує проблему достатності розвитку показників досліджуваної готовності для ефективної діалогізації освітнього процесу.

5. Засвідчуючи науковий стиль і грамотність викладу матеріалу дисертації, зазначимо, що у тексті інколи зустрічається вживання недостатньо вивірених або узгоджених із заявленими позиціями авторки термінів. Наприклад, у підрозділі 1.3 на с. 52 для обґрунтування структурних компонентів досліджуваної готовності використано поняття «наша концепція». Очевидно, якщо у роботі має місце авторська концепція, тоді вона потребує окремого опису. У зазначеному випадку краще вжити словосполучення «запропонована нами структура готовності», або, як це зроблено на с. 58, використати словосполучення «концептуальне бачення предмета дослідження».

Втім, висловлені зауваження та побажання не є принциповими, мають переважно рекомендаційно-дискусійний характер і не знижують вагою теоретико-практичної значущості результатів дисертаційної роботи Вінничук Мирослави Вікторівни.

8. Загальний висновок.

На підставі здійсненого аналізу, з урахуванням актуальності, обґрунтованості основних положень, наявних наукової новизни, практичної значущості та достовірності отриманих результатів правомірно зробити загальний висновок про те, що дисертація Вінничук Мирослави Вікторівни «Формування особистісної готовності майбутніх педагогів до діалогізації освітнього процесу» є самостійним, завершеним науковим дослідженням, що відповідає вимогам «Порядку присудження ступеня доктора філософії та

скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 44 від 12 січня 2022 р. (зі змінами, внесеними відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України № 341 від 21 березня 2022 р.) та вимогам наказу Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 р. № 40 «Про затвердження вимог до оформлення дисертації»), а її авторка заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 053 Психологія галузі знань 05 Соціальні та поведінкові науки.

Рецензент:

кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри психології
Тернопільського національного
педагогічного університету
імені Володимира Гнатюка

Олександр МЕШКО

